

Fråga om handläggningstid, rätt till försvarare och genomförande av förhör i en förundersökning där målsäganden och de misstänkta var under 18 år

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 1 februari 2006, kritiserade AA Polismyndigheten i Stockholms län och kammaråklagaren HH vid Åklagarmyndigheten, Norrorts åklagarkammare i Stockholm, med anledning av handläggningen av en förundersökning. AA uppgav bl.a. att hennes dotter den 17 maj 2005 blev utsatt för våldtäkt och sexuellt ofredande av tre pojkar på dotterns skola. Dottern var endast 13 år vid tillfället. Förundersökningen var klar den 25 november men de hade fortfarande inte "hört något mer".

Utredning

Handlingar infordrades från åklagarkammaren i ärende C1-20-7478-04 och från polismyndigheten i ärende K119875-05.

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över handläggningen av ärendet och därvid särskilt handläggningstiden i ärendet, vilka åtgärder polismyndigheten vidtog beträffande de misstänkta rätt till offentlig försvarare och anledningen till att målsäganden förhörs vid flera tillfällen.

Polismyndigheten (biträdande länspolismästaren BB) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats yttranden från polismästaren CC, Norrorts polismästardistrikt, samt kriminalinspektörerna DD och EE.

I polismyndighetens yttrande lämnades inledningsvis en redogörelse för tillämpliga rättsregler. Därefter gjordes följande bedömning.

Handläggningstiden

Polismyndigheten konstaterar inledningsvis att handläggningstiden i aktuellt ärende uppgått till knappt sju månader, vilket vida överstiger kraven på skyndsamhet i ärenden med målsäganden och misstänkta under 18 år. Enligt såväl regeln i förundersökningskungörelsen som i LUL får emellertid tidsfristerna i undantagsfall överskridas, om det är motiverat respektive nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet. Av utredningen i ärendet framgår att den mycket omfattande tekniska undersökningen av en av de misstänkta mobiltelefon drog ut på tiden så långt som till den 23 november 2005, alltså i det närmaste sex månader från beslagstillfället

och det datum telefonen skickades för undersökning. Genomförande av tekniska undersökningar har i förarbetena till LUL (prop. 1994/95:12 s. 97) anförts som en godtagbar anledning till att överskrida tidsfristen och polismyndigheten finner därmed, samt mot bakgrund av omständigheterna i det aktuella fallet, att den utdragna handläggningstiden varit godtagbar.

Rätten till offentlig försvarare

Av vad Norrorts polismästardistrikt anförts framgår att samtliga tre misstänkta underrättats om sin rätt till försvarare i samband med förhör vid vilket de delgivits misstanke. En av de misstänkta har haft biträde av försvarare under förhöret, medan de andra två ansett sig kunna förhöras utan biträde av försvar. För senare omnämnda har emellertid försvarare förordnats efter förhören. Samtliga misstänkta har haft sin mor med vid förhöret och vid ett förhör närvarade dessutom en socialsekreterare. Polismyndigheten anser inte att några felaktigheter begåtts eller att det annars finns skäl att kritisera polismästardistriktet i denna del.

Förhören med målsäganden

Polismyndigheten kan konstatera att målsäganden förhördes samma dag som anmälan inkom, därefter ca två veckor senare och slutligen tre och en halv månad senare. De två senare förhören hölls på begäran av åklagaren i egenskap av förundersökningsledare. Bestämmelsen i förundersökningskungörelsen anger att antalet förhör ska vägas mot utredningens art och barnets bästa. Polismyndigheten finner inte skäl att ifrågasätta åklagarens bedömning av att ytterligare förhör var nödvändiga med hänsyn till utredningen. Vidare har inget framkommit som tyder på att målsäganden skulle lidit skada av de kompletterande förhören. Polismyndigheten finner inte skäl att ifrågasätta de två kompletterande målsägandeförhören.

Ärendet remitterades därefter till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över handläggningen av ärendet och därvid särskilt handläggningstiden i ärendet, vilka åtgärder åklagaren vidtog beträffande de misstänkta rätt till offentlig försvarare och anledningen till att målsäganden förhördes vid flera tillfällen.

Åklagarmyndigheten (genom överåklagaren FF) kom in med ett remissvar jämte yttrande från chefsåklagaren GG.

GG uppgav bl.a. följande.

Handläggningstiden

Brottet begicks 050517 och anmäldes till polis 050518. Samma dag hölls ett första målsägandeförhör. Kompletterande målsägandeförhör hölls 050531 och 050913.

Dröjsmålet mellan andra och tredje målsägandeförhöret berodde dels på en hög arbetsbelastning på HH:s rotel (bl.a. en flera veckor lång förhandling i tingsrätt) och på hela åklagarkammaren dels på att det under HH:s semester (fyra veckor) inte vidtogs några åtgärder i ärendet.

Tidigt under utredningen framkom uppgifter om att den person som misstänktes för medhjälp till våldtäkt mot barn filmat händelseförloppet med en mobiltelefon. Mobiltelefonerna, som disponerades av de två misstänkta som befunnit sig tillsammans med målsäganden på brottsplatsen, togs därför i beslag 050523. Den tekniska undersökningen hos polismyndigheten visade att det i mobiltelefonerna fanns spår av raderade inspelningar, något som inte kunde återskapas med känd teknik i Sverige. Telefonerna skickades därför i augusti 2005 till ett företag i Norge som hade nödvändig utrustning och kunskap. 051123 erhöles slutligt besked om att det norska företaget inte hade funnit något som var intressant för utredningen. Efter slutdelgivning inkom förundersökningsprotokollet till Norrorts åklagarkammare 051209. I sammanhanget bör nämnas att de misstänkta förnekade brott och påstod att målsäganden agerat frivilligt.

Åtal i nu aktuell del väcktes först 060216. Även detta dröjsmål berodde på stor arbetsanhopning på HH:s rotel, bland annat på grund av att HH varit upptagen i domstol flera veckor utan att inflödet på roteln och redan inkomna ärenden kunnat

fördelas på andra åklagare. Dåvarande kammarchefen var enligt HH medveten om situationen men ansåg sig inte ha utrymme att fördela kammarens resurser på annat sätt.

Det kan anmärkas att Norrorts åklagarkammare sedan 050101 av olika anledningar tappat 19 åklagare medan det under samma tidsperiod tillkommit 9,5 åklagare (varav 6 är unga och orutinerade, några ännu ej förordnade som extra åklagare).

De misstänkta rätt till offentlig försvarare

Med hänsyn till de misstänkta ålder (15 år vid tiden för brottet och förhören) och de allvarliga brott som de misstänktes för, borde offentliga försvarare ha begärts förordnade vid en tidpunkt som möjliggjorde att de kunde närvara redan vid de inledande förhören. Det är också den rutin som normalt följs av samtliga åklagare på kammaren. HH kan idag inte erinra sig vilken kommunikation hon hade med polisen eller vilka överväganden hon själv gjorde i den aktuella frågan. Av yttrandet från Polismyndigheten i Stockholms län framgår de närmare omständigheterna vid förhören.

Förhören med målsäganden

Målsäganden, som var 13 år vid tiden för brottet, förhördes första gången samma dag som anmälan gjordes. HH var ej nöjd med kvaliteten på förhöret och gav därför direktiv om kompletterande målsägandeförhör, vilket hölls 050531.

Vid det andra målsägandeförhöret var de offentliga försvararna inte närvarande. Det fanns dessutom efter det andra förhöret frågor som ännu inte klarlagts. Därutöver framkom det uppgifter som tydde på att målsäganden kunde ha utsatts för övergrepp i rättsak. På grund av dessa omständigheter gav HH direktiv om ett tredje målsägandeförhör 050913. Vid detta förhör deltog de offentliga försvararna. Angående tidpunkten för förhöret hänvisas till vad som anförts under rubriken "Handläggningstiden".

Jag vill framhålla att det inte kan anses onormalt med tre målsägandeförhör i den här typen av ärende.

FF gjorde följande bedömning.

Handläggningstiden

Den aktuella händelsen inträffade den 17 maj 2005. Förhör med den då 13-åriga målsäganden IL hölls den 18 maj 2005. Hon hörs också den 31 maj 2005 samt den 13 september 2005. Då skälig misstänkt person funnits i vart fall sedan den 18 maj 2005 skulle förundersökningen enligt bestämmelsen i 2 a § FuK ha varit avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan senast den 18 augusti 2005 om det inte förelegat någon undantagssituation. Enligt regeln i 4 § LUL skulle på motsvarande sätt avslutad förundersökning och beslut i åtalsfrågan ha förelegat senast i slutet av juni månad 2005 då två av de misstänkta delgavs misstanke om brott den 18 maj 2005.

De båda bestämmelserna ger utrymme för att i undantagsfall överskrida respektive frist. Detta får dock endast ske om det är absolut nödvändigt. I prop. 1994/95:12 anges på s. 96–97 som exempel på sådana skäl att det är fråga om en mycket omfattande brottsutredning, att man under förundersökningens gång upptäcker nya brott eller att den unge under det att förundersökningen pågår begår nya brott eller att det är nödvändigt att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. Det anges särskilt att det förhållandet att det för tillfället råder brist på utredningspersonal eller att andra uppgifter anses böra ges företräde inte innebär att fristen får överskridas.

Av kammarchefens upplysningar framgår att det förelåg misstanke om att den aktuella händelsen filmats med mobiltelefoner som disponerades av de misstänkta. Dessa togs därför i beslag och det fanns spår av raderade inspelningar. Då sådana inte kunde återskapas med känd teknik i Sverige skickades telefonerna därför till ett företag i Norge i syfte att om möjligt återskapa raderat innehåll. I slutet av november 2005 erhöll man besked att man inte funnit något av intresse för utredningen.

Därefter skedde slutdelgivning och utredningen redovisades till åklagaren den 9 december 2005.

Genomförande av den tekniska utredningen får enligt myndighetens bedömning anses utgöra ett sådant godtagbart skäl att de frister det nu är fråga om har överskridits. Att åtal sedan inte väcktes förrän drygt två månader senare i februari 2006 förklaras med stor arbetsanhopning på åklagarens rotel.

Det anges i upplysningarna att den dåvarande kammarledningen varit medveten om situationen men inte ansett sig ha utrymme att fördela kammarens resurser på annat sätt. Det är myndighetens uppfattning att det inte är bra att det dröjde så länge med att fatta beslut i åtalsfrågan som nu skedde. Det förhållandet att arbetsläget är ansträngt är inte skäl nog för att dröja med beslutet.

Försvarfsfrågan

Av kammarchefens upplysningar framgår att det är hans uppfattning att det med hänsyn till de misstänkta ålder och de allvarliga brott som misstanken avsåg offentliga försvarare borde ha begärts förordnade vid en tidpunkt som möjliggjorde att de kunde vara närvarande redan vid de inledande förhören. Av upplysningarna framgår också att den handläggande åklagaren nu inte kan erinra sig vilken kommunikation hon haft med polisen eller vilka överväganden hon själv gjorde i denna fråga. Det är Åklagarmyndighetens uppfattning att det bör vara en strävan att där det är möjligt genomföra åtgärder med en sådan planering att försvarare kan närvara redan vid de första förhören. Detta är emellertid inte alltid möjligt. Riksåklagaren har i sina riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden (RÅR 2006:3) bl.a. givit riktlinjer angående hanteringen av frågan om offentlig försvarare. Riktlinjerna förelåg emellertid inte vid tidpunkten för den nu aktuella händelsen.

Målsägandeförhören

Av kammarchefens upplysningar framgår att åklagaren gjorde den bedömningen att målsägandeförhören behövde kompletteras eftersom alla frågor inte klarlagts samt att det framkommit uppgifter som tydde på att det förekommit övergrepp i rättssak. Även om strävan skall vara att inte låta en ung målsägande underkastas fler förhör än nödvändigt uppstår ofta till följd av vad olika personer uppgett under utredningens gång ett behov av att låta inhämta kompletteringar bl.a. i form av ytterligare förhör. Det är Åklagarmyndighetens bedömning att det inte kan sägas att de ytterligare klarlägganden som man sökte åstadkomma varit i strid med bestämmelsen i 17 § FuK. I det nu aktuella fallet hördes inte målsäganden personligen vid huvudförhandlingen utan hennes uppgifter presenterades genom uppspelning av videoförhör. Detta kan också vara ett skäl till att målsäganden måste höras vid mer än ett tillfälle under förundersökningen då förhör i ett inledande skede möjligen inte blir så fullständigt som är önskvärt.

I ett beslut den 2 november 2007 anförde *chefsJO Melin* följande.

Bedömning

Den 18 maj 2005 gjorde en rektor och en kurator vid en skola en polisanmälan i vilken angavs att en elev, som var 13 år, dagen innan i skolan blivit utsatt för ett brott som rubricerades som våldtäkt mot barn. Vid anmälningstillfället antecknades tre pojkar som skäligen misstänkta för brottet. De var samtliga under 18 år. Två av pojkarna delgavs misstanke om brott den 18 maj och den tredje delgavs misstanke den 1 juli. Åtal väcktes i februari 2006.

Mitt beslut i detta ärende gäller frågor av grundläggande betydelse för underårigas rättssäkerhet och rättsskydd, såsom handläggningstid, rätt till försvarare och genomförande av förhör med såväl målsägande som misstänkta.

Handläggningstiden

Av 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken (RB) framgår att en förundersökning skall bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Finns det inte längre skäl att fullfölja en förundersökning skall denna läggas ned. När det, som i förevarande fall, är fråga om en förundersökning i vilken målsäganden vid tiden för anmälan är under 18 år finns det i 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948, FUK) ett särskilt krav på skyndsamhet. En sådan förundersökning skall bedrivas särskilt skyndsamt, om brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Förundersökningen skall vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Tidsfristen får överskridas endast om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

I det aktuella ärendet har också personer som var under 18 år delgivits misstanke om brott. Därav följer att den i 4 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) angivna tidsfristen var tillämplig i ärendet. I bestämmelsen föreskrivs att en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader skall bedrivas med särskild skyndsamhet (sedan den 1 januari 2007 gäller bestämmelsen i samtliga fall då fängelse ingår i straffskalan). När en person delgetts misstanke om brott gäller att beslut i åtalsfrågan skall fattas inom sex veckor från den dagen. Den tidsfristen får endast överskridas i undantagsfall.

Exempel på sådana särskilda omständigheter som kan motivera ett överskridande av de aktuella tidsfristerna är att det är fråga om en mycket omfattande brottsutredning, att den misstänkte begår nya brott under pågående förundersökning eller att det är nödvändigt att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. Det förhållandet att det för tillfället råder brist på utredningspersonal eller att andra uppgifter anses böra ges företräde innebär inte att fristen får överskridas (prop. 1994/95:12 s. 96 f.).

Av 1 a § andra stycket FUK framgår att undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Förundersökningsledaren skall se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Undersökningsledaren skall också ge dem som biträder honom behövliga direktiv för arbetet.

Anmälan gjordes den 18 maj 2005 och tre personer noterades som skäligen misstänkta. Två av dem delgavs misstanke om brott vid förhör samma dag och en delgavs misstanke den 1 juli. Stämningsansökan är daterad den 16 februari 2006. De särskilda tidsfristerna i såväl LUL som FUK har således överskridits. Polismyndigheten har, beträffande handläggningstiden där, anfört att den måste anses vara godtagbar mot bakgrund av att en teknisk undersökning av en beslagtagn mobiltelefon tog lång tid. Även Åklagarmyndigheten har i sitt yttrande som förklaring till den långa handläggningstiden pekat på att undersökningen av

beslagtagna mobiltelefoner inte var avslutad förrän i slutet av november varför det varit motiverat att överskrida fristen under denna tid.

Två av de misstänkta mobiltelefoner togs i beslag den 23 maj och tre dagar senare skickades de för undersökning. Undersökningen av en av telefonerna var klar den 29 juni, medan den beträffande den andra mobiltelefonen inte var färdig förrän sex månader senare, den 23 november. Som ovan angetts kan genomförandet av en teknisk utredning vara ett giltigt skäl att överskrida tidsfristerna. I ett ärende av nu aktuellt slag är det emellertid viktigt att det tydligt framhålls att det är fråga om ett fristärende när undersökning begärs och att det därför är särskilt angeläget med en snabb hantering. Det är därutöver viktigt att saken följs upp och, för det fall att en undersökning drar ut på tiden, att polis eller åklagare på lämpligt sätt påminner. Detta synes inte ha skett.

När den tekniska undersökningen var färdig slutdelgavs de misstänkta och utredningen redovisades till åklagaren den 9 december. Det dröjde sedan drygt två månader innan åklagaren fattade beslut i åtalsfrågan. Förklaringen har angetts vara stor arbetsanhopning på åklagarens rotel och den ansträngda personalsituationen vid åklagarkammaren. Jag är väl medveten om att arbetssituationen inom åklagarväsendet är ansträngd. Av utredningen i ärendet framgår att den dåvarande kammarledningen var medveten om läget men inte ansåg sig ha utrymme att fördela kammarens resurser på annat sätt. Åklagarmyndigheten har emellertid anfört att beslutet i åtalsfrågan trots detta inte borde ha dröjt så länge som drygt två månader. Jag delar denna uppfattning. Det var i detta fall fråga om ett fristärende rörande ett allvarligt brott där förundersökningen redan dragit ut på tiden på grund av den tekniska undersökningen. En annan prioritering borde därför ha gjorts och, om så krävdes, en omfördelning av resurserna ha skett så att beslut i åtalsfrågan kunnat fattas tidigare.

Försvarfsfrågan m.m.

Av 24 § LUL framgår att för en misstänkt som inte har fyllt 18 år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare. När offentlig försvarare skall förordnas skall förundersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten.

Bestämmelsen fick sin nuvarande utformning genom en lagändring år 2001. Tidigare gällde 24 § enligt ordalydelsen endast den som var tilltalad. Bakgrunden till förändringen var bl.a. att Barnkommittén, som hade i uppdrag att göra en översyn av svensk lagstiftning och praxis i förhållande till FN:s konvention om barnets rättigheter, ansett att det inte var förenligt med konventionens bestämmelser att det fanns en skillnad i förutsättningarna för att ha rätt till offentlig försvarare beroende på var i den rättsliga processen den unge befann sig. I artikel 40.2 i barnkonventionen stadgas att varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott skall ha vissa särskilt uppräknade garantier. Det gäller bl.a. att barnet snarast och direkt skall underrättas om anklagelserna mot sig och få juridiskt

biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar (prop. 2000/01:56 s. 25).

Det föreligger således en stark presumtion för att försvarare skall förordnas för en underårig misstänkt. I förarbetena har, som exempel på situationer då en underårig innan åtal väckts kan sakna behov av en offentlig försvarare, angetts att förundersökningen gäller bagatellartade brott eller att åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande torde komma att meddelas. I dessa fall är det många gånger fråga om erkända brott av inte alltför svår beskaffenhet. Vidare kan en misstänkt sakna behov av försvarare i de fall där en förundersökning enligt 23 kap. 22 § RB inte behöver genomföras (a. prop. s. 32).

Om en misstänkt eller dennes vårdnadshavare begär att en offentlig försvarare skall förordnas skall en framställning om detta omedelbart översändas till domstol oavsett vilken bedömning i saken som förundersökningsledaren gör. Det är rätten som har att pröva om ett behov av offentlig försvarare föreligger.

Även om en misstänkt eller dennes vårdnadshavare uppger att det inte finns behov av en offentlig försvarare har en förundersökningsledare att på objektiva grunder bedöma om så är fallet. Bedömningen kan således inte enbart överlåtas på den misstänkte eller dennes vårdnadshavare. Vårdnadshavaren kan dock givetvis alltid ha synpunkter på valet av försvarare (jfr 21 kap. 3 § andra stycket RB).

Den 18 maj delgavs en 15-årig pojke misstanke om våldtäkt mot barn och en annan 15-årig pojke misstanke om medhjälp till våldtäkt mot barn. Båda hade en vårdnadshavare med sig vid förhörstillfället. Ingen av dem biträdde av en offentlig försvarare.

Enligt vad som framkommit i utredningen skall båda de misstänkta ha uppgett att de önskade försvarare. Den ene pojken medgav emellertid att förhör kunde hållas vid det aktuella tillfället utan en försvarare närvarande. Den andre pojkens mor framförde först att sonen önskade försvarare under förhöret och upplystes då om att förhørsledare kunde ordna detta genom att kontakta jourhavande åklagare. Därefter är antecknat i förhørsprotokollet att modern och sonen erbjöds ”att tala igenom detta vad det innebär i tid”, och att den misstänkte sedan uppgett att han vill berätta sin version av det som hänt.

Jag vill inledningsvis påpeka att, när frågan om förordnande av offentlig försvarare diskuteras, den misstänkte naturligtvis inte får ges intryck av att upplysningar om t.ex. tidsaspekten lämnas för att förmå honom eller henne att avstå från biträde av offentlig försvarare. Jag utgår i min bedömning från att de misstänkta och deras vårdnadshavare i och för sig ansett att förhören kunde genomföras utan försvarare.

För brottet våldtäkt mot barn är föreskrivet fängelse i lägst två år. När det är fråga om misstanke om ett så allvarligt brott kan det inte anses uppenbart att behov av försvarare saknas. Mot bakgrund av vad som ovan angetts om de överväganden som låg bakom lagändringen som genomfördes bör så långt möjligt eftersträvas att

en försvarare förordnas redan vid det inledande förhøret med den misstänkte. Inte minst när en person, som i det aktuella fallet, dagtid hämtas till förhör utan föregående kallelse måste därför ansträngningar göras för att en offentlig försvarare skall kunna medverka.

Jag har förståelse för att det i praktiken kan uppstå problem, bl.a. med hänsyn till att det är tingsrätten som förordnar offentlig försvarare och det dessutom krävs att försvararen omedelbart skall kunna närvara vid förhör. Det får därför ankomma på förundersökningsledaren att i det enskilda fallet bedöma om det finns förutsättningar att avvakta en försvarares ankomst och ändå påbörja förhøret inom rimlig tid.

Det var således HH som i egenskap av förundersökningsledare hade att göra anmälan till rätten om förordnande av offentliga försvarare för de båda misstänkta. Vilken kommunikation hon hade med polisen och vilka överväganden hon gjorde har hon inte kunnat erinra sig. Det finns emellertid ingenting i utredningen som tyder på att försök att förordna offentlig försvarare gjordes utan det synes som att de misstänkta och deras vårdnadshavares uppgifter att förhøren kunde genomföras utan att försvarare var närvarande togs för god.

Det går dock givetvis inte att i efterhand bedöma om det funnits förutsättningar att förordna försvarare som kunnat medverka redan vid de inledande förhøren. Jag noterar emellertid att GG uppgett att den rutin som normalt följs på kammaren, i ett ärende som det aktuella, är att offentlig försvarare förordnas så att de kan närvara vid det inledande förhøret.

Offentlig försvarare förordnades den 23 respektive den 30 maj. I det senare fallet expedierades begäran till tingsrätten först den 27 maj, således en dryg vecka efter det att förhøret med den misstänkte hållits. Jag vill erinra om att en begäran om att offentlig försvarare skall förordnas omedelbart skall vidarebefordras till domstolen.

Som angetts i Åklagarmyndighetens yttrande har i februari 2006, i tiden efter det nu aktuella ärendets handläggning, riktlinjer utfärdats för handläggningen av ungdomsärenden (RÅR 2006:3) rörande bl.a. frågan om förordnande av offentlig försvarare. I riktlinjerna anges bl.a. att förhör efter beslut om hämtning utan föregående kallelse "som regel" måste hållas utan att försvarare finns att tillgå. Jag utgår från att med detta avses att det inte sällan kan visa sig nödvändigt att i en sådan situation hålla förhör utan närvaro av försvarare. Regeln bör emellertid, enligt min uppfattning, vara att ansträngningar skall göras för att en offentlig försvarare skall kunna medverka redan vid det inledande förhøret, så snart den misstänkte har behov av sådant biträde. Intresset av att förhøret genomförs med en offentlig försvarare närvarande måste sedan vägas mot intresset av att förhøret påbörjas inom rimlig tid.

Förhøren med JJ

Förhör under en förundersökning hålls med stöd av bestämmelsen i 23 kap. 6 § RB, oberoende av om förhörspersonen är misstänkt, målsägande, vittne eller annan.

Innan ett förhör påbörjas har var och en rätt att få besked om anledningen till förhöret. Vad som tillkommer, när misstanken mot en viss person har uppnått sådan styrka att han är att anse som skäligen misstänkt för brottet, är att han i enlighet med bestämmelsen i 23 kap. 18 § RB skall underrättas om misstanken när han hörs. Enligt 12 § FUK skall han i samband därmed underrättas om sin rätt att anlita biträde av försvarare under förundersökningen samt att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas.

Hur man skall förfara vid förhör med någon annan än den som är skäligen misstänkt för ett brott – exempelvis när det föreligger en lägre grad av misstanke – är inte reglerat på annat sätt än genom de bestämmelser som gäller för förhör i allmänhet. Det förhållandet att vissa rättsverkningar kan komma att inträda beträffande den som kan misstänkas för ett brott, om misstanken underbyggs ytterligare, saknar således i sig betydelse vad gäller formerna för förhör med en sådan person. En annan sak är att det i många fall kan vara lämpligt att förhørsledaren i samband med att han informerar förhörspersonen om anledningen till förhöret också upplyser denne om att det i utredningsmaterialet finns uppgifter som är besvärande för honom men att nivån skäligen misstanke inte har uppnåtts (jfr bl.a. JO 2000/01 s. 100).

När det gäller begreppet skäligen misstanke har JO i flera tidigare ärenden uttalat att det, för att en person skall anses vara skäligen misstänkt för ett brott, krävs att det föreligger konkreta omständigheter som med viss styrka talar för att personen i fråga har begått den gärning som misstanken avser. Frågan om nivån skäligen misstanke uppnåtts i ett visst fall är av den arten att den ger ett visst utrymme för olika, var för sig godtagbara bedömningar.

JJ hördes vid två inledande tillfällen den 18 maj och den 27 maj som vittne. Vid det tredje förhöret, den 1 juli, delgavs han misstanke om våldtäkt mot barn. Ytterligare ett förhör hölls därefter med honom och JJ åtalades sedermera för sexuellt ofredande.

I polisanmälan uppgavs att JJ delvis ”varit med” vid den aktuella händelsen och han antecknades också, såvitt framkommit enbart på grundval av uppgifterna i anmälan, som skäligen misstänkt. Vid en sådan bedömning borde han givetvis också ha delgivits misstanke om brott vid det förhör som hölls med honom senare samma dag. Eftersom JJ kom att höras upplysningsvis har uppenbarligen HH gjort bedömningen att han den 18 maj och den 27 maj inte var skäligen misstänkt.

Enligt min uppfattning kan det ifrågasättas om utredningen den 18 maj utgjorde ett tillräckligt underlag för bedömningen att JJ var skäligen misstänkt. I det förhör som hölls med målsäganden den 18 maj, innan förhöret med JJ ägde rum, uppgav hon att JJ varit närvarande i det inledande skedet av händelsen när vissa uttalanden gjordes. Någon mer preciserad uppgift om på vilket sätt JJ var delaktig i händelseförloppet lämnades inte. Det var först i ett förhör den 31 maj som målsäganden preciserade på vilket sätt JJ skulle ha uttalat sig.

Även om det inte finns anledning att ifrågasätta HH:s bedömning att JJ när det första förhöret med honom hölls inte var skäligen misstänkt kvarstår emellertid det faktum att JJ varit med vid händelsen och att det efter förhöret med målsäganden den 18 maj fortfarande var oklart på vilket sätt han varit delaktig. Ytterligare utredningsåtgärder borde, som jag ser det, ha vidtagits innan JJ hördes och för det fall att förundersökningsledaren inte ansåg att han var skäligen misstänkt borde den uppgiften ha ändrats i RAR-systemet.

Förfarandet att på ett tidigt stadium av utredningen höra JJ upplysningsvis har medfört en inte obetydlig risk för att han under förhöret, medvetet eller omedvetet, skulle komma att lämna för honom själv oförmånliga uppgifter, vilka sedermera kunde komma att användas mot honom vid en straffrättslig prövning, utan att han fått tillfälle att ta ställning till om han önskade biträde av en försvarare under förundersökningen.

Målsägandeförhören

Av 17 § FUK framgår att förhör med någon som är under 18 år och som är misstänkt för brott, målsägande eller vittne, skall planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada. Särskild varsamhet bör iakttas om förhöret rör sexuallivet. Det bör noga tillses att uppseende inte väcks kring förhöret. Detta får inte göras mer ingående än omständigheterna kräver. Förhör får inte äga rum fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa.

Bestämmelsen har sin grund i ett förslag som Kommittén mot barnmisshandel lade fram i betänkandet (SOU 2000:42) ”Barnmisshandel, Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder”. I betänkandet hänvisas bl.a. till vad som uttalats om förhör med barn i Riksåklagarens promemoria (1999:01) ”Förundersökning vid sexuella övergrepp mot barn”. Enligt promemorian kunde det finnas skäl att, med avsteg från förundersökningskungörelsens då gällande huvudregel, hålla mer än ett förhör med barnet. Som skäl för ett sådant förfarande angavs t.ex. att ett långt förhör är tröttande för ett barn, att det krävs en social kontakt mellan förhørsledaren och barnet, att kontrollfrågor behöver ställas och att motsägande uppgifter behöver bemötas. Kommittén framhöll för egen del att en person bör förhöra barnet och få barnets uppfattning av det inträffade.

Under förundersökningen i det aktuella ärendet hölls sammanlagt tre målsägandeförhör av vilka två genomfördes relativt nära varandra i tiden, den 18 maj och den 31 maj. Det tredje förhöret hölls den 13 september. Målsäganden var 13 år vid de två första förhören och hade vid det sista hunnit fylla 14 år. I ärendet var fråga om en ung målsägande som varit utsatt för sexualbrott. Förhörssituationen är då extra känslig för barnet. Som nyss nämnts bör också särskild varsamhet iakttas då förhöret rör sexuallivet.

Polismyndigheten har anfört att de sista förhören hölls på begäran av åklagaren och att man inte har anledning att ifrågasätta den bedömning som gjordes.

Åklagarmyndigheten har förklarat att förhören behövde kompletteras eftersom alla frågor inte klarlagts och att det framkommit uppgifter som tydde på att det förekommit övergrepp i rättssak.

Jag kan inse det nödvändiga i att man ibland håller mer än ett förhör med ett barn i en brottsutredning av det här aktuella slaget. Det är dock viktigt att åtgärder vidtas för att i möjligaste mån begränsa antalet förhör. Om misstankar om nya brott uppkommer under utredningens gång kan dessa självklart medföra att fler förhör behöver hållas. I detta fall avsåg dock det sista förhöret inte enbart misstankarna om övergrepp i rättssak. I stället har vid samtliga tre förhör ställts mycket likartade frågor.

Det har framförts att HH inte var nöjd med kvaliteten på det första förhöret. Det är naturligtvis viktigt att den som leder denna typ av förhör har utbildning för detta och därigenom kan göra en så grundlig utredning som möjligt redan vid det första förhöret så att inte målsäganden tvingas genomgå fler förhör enbart på grund av att det inledande förhöret inte håller tillräckligt god kvalitet. I 18 § FUK stadgas också att förhör med någon som är under 18 år bör hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. I den av Åklagarmyndigheten i maj 2006 utgivna handboken för handläggningen av ärenden rörande övergrepp mot barn anges att åklagaren bör delta i förhørsledarens förberedelser inför förhöret och, om inte särskilda skäl föreligger, närvara i medhörningsrum så att åklagaren kan ställa kompletterande frågor, avhjälpa eventuella brister i förhöret eller avbryta det om det inte leder någonstans. Som absolut minimikrav bör gälla att åklagaren är närvarande vid i vart fall ett förhör med målsäganden, ”huvudförhöret”. Genom att åklagaren är närvarande får han eller hon också omedelbar kännedom om innehållet i barnets berättelse och kan omgående fatta beslut eller lämna nya direktiv, vilket innebär att förundersökningen kan drivas vidare snabbt och effektivt (s. 16). Jag noterar att HH var med vid det andra förhöret.

GG har vidare påtalat att de offentliga försvararna inte var närvarande vid det andra förhöret. I fall då det kan vara aktuellt att målsäganden inte skall höras personligen vid huvudförhandlingen i domstol utan dennes uppgifter skall presenteras genom uppspelning av videoförhör måste de misstänkta genom sina försvarare få möjlighet att ställa frågor till målsäganden (jfr bl.a. NJA 1992 s. 532 och NJA 1993 s. 616). För att undvika att målsäganden tvingas genomgå fler förhör än nödvändigt bör polis och åklagare i sådana fall se till att förhöret hålls vid ett tillfälle när försvararna har möjlighet att närvara. I förevarande fall var JJ ännu inte delgiven misstanke vid tiden för det andra målsägandeförhöret, vilket skulle ha gjort ytterligare ett förhör nödvändigt även om övriga försvarare varit närvarande. Ett sådant förhör hade dock, såvitt avsåg misstankarna om våldtäkt, kunnat begränsas till de frågor JJ:s försvarare ville få besvarade.

Som framgått har det funnits anledning att göra vissa påpekanden beträffande genomförandet av förhören med målsäganden. Jag anser emellertid inte att

utredningen ger underlag för att rikta kritik mot polis och åklagare för handläggningen i denna del.

Sammanfattningsvis är jag kritisk till handläggningstiden i ärendet, till hur frågan om offentlig försvarare för de misstänkta hanterades samt till genomförandet av förhör med en av de misstänkta.